

UDK 327(477)
Biblid: 0025-8555, 74(2022)
Vol. LXXIV, br. 2, str. 183–207
DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP2202183T>

Originalni naučni rad
Primljen: 17. februara 2022.
Odobren: 5. maja 2022.
CC BY-SA 4.0

Damoklov mač globalne stabilnosti

Miloš TODORVIĆ¹, Milan KALINOVIĆ²

Apstrakt: Predmet istraživanja ovog rada jesu uzroci i posledice ukrajinske krize. Oružani sukob dva slovenska naroda je tragični epilog višedecenijskih procesa u odnosima Rusije i SAD. Širenje NATO saveza na istok uprkos datim obećanjima, je permanentno zaoštravalo konflikt dve vodeće vojne sile. Ukrajina je tako postala poligon hladnoratovskog armagedona. Cilj ovog istraživanja je otkrivanje suštine, uzroka konflikta koji je doveo do oružanih dejstava, kao i teorijsko utemeljenje aktuelnih geopolitičkih procesa. Koncepti zapadnih geopolitičara, sadržani u radovima Makindera i Spajkmana nude objašnjenje ambicija i strateških ciljeva anglosaksonske geopolitike koji se nisu promenili od 19. veka. Osnovna hipoteza je da iza ukrajinske krize leže dugoročni ekonomski ciljevi dominantnih geopolitičkih sila. Hronološki je praćena evolucija geopolitičke pozicije Ukrajine koja je od sticanja nezavisnosti bila razapeta između Istoka i Zapada. Permanentno pogoršanje odnosa sa Rusijom će u konačnom dovesti do oružanog sukoba. Posledice će najviše osetiti Ukrajina, Rusija kojoj su uvedene nezapamćene sankcije, Evropska unija uskraćena za ruske energente i sirovine, svetska stabilnost, ali i ukupna svetska privreda koja značajno obara stope rasta. Do rešenja najdublje političke, ekonomske i vojne krize nakon Drugog svetskog rata će se doći kada se o tome dogovore SAD i Rusija, sa ili bez učešća Ukrajine.

Ključne reči: ukrajinska kriza, geopolitika, NATO, Rusija, uzroci, posledice, recesija svetske privrede.

---

¹ Redovni profesor, Ekonomski fakultet, Univerzitet u Nišu

Email: milos.todorovic@eknfak.ni.ac.rs

iD: <https://orcid.org/0000-0002-3909-904X>

² Student doktorskih studija, Ekonomski fakultet, Univerzitet u Nišu

Email: milan.kalinovic.1995@mail.com

iD: <https://orcid.org/0000-0001-8271-3677>

Izneseni stavovi predstavljaju stavove autora, a ne redakcije i/ili izdavača.

Uvod

Kada se piše o ukrajinskoj krizi, veoma je teško ostaviti utisak objektivnosti. Problem ne leži u stavu analitičara, već u ostrašćenosti čitalaca koji su žrtve neprevaziđene medijske agresivnosti, naklonjenosti i isključivosti. Mediji anatemizuju sve što se ne uklapa u njihovu crno belu sliku istine o ratnom sukobu dva slovenska naroda.

U zavisnosti od perspektive posmatranja, o ukrajinskoj krizi se mogu doneti sasvim suprotni zaključci. Ako bi se pratile informacije od 24. februara 2022. godine, kao jedini krivac ratnih sukoba bi mogla da se identifikuje Rusija. Oružanom silom je napadnuta suverena država, članica Ujedinjenih nacija, priznata i od same Rusije. Ovaj narativ je jedina i „apsolutna“ istina priznata od zapadnih medija. Oni koji misle drugačije su jednostavno ukinuti, učutkani ili diskreditovani na svaki način. Ali još iz rimskog prava se u donošenju suda poštuje maksima „*audi et altera pars*“ (poslušaj i drugu stranu). Štaviše, bilo koji sukob nije nastao onog trenutka kada se oglasilo oružje, već uvek postoje veoma duboki koreni, uzroci i motivi za oružani sukob. Ukoliko bi se pratile informacije od početka 21. veka, zaključak bi bio sasvim drugačiji. Rusija je bukvalno ugurana u ovaj konflikt. To se može dokazati sledom događaja u prve dve decenije 21. veka.

Uplitanje u ove ekstremno naelektrisane odnose je zato skopčano sa rizikom kako nasilnog svrstavanja za jednu od strana, tako i diskreditacijom u slučaju neprihvatanja dogme koju zastupaju mediji. Da podsetimo, dogma je stav u čiju se istinitost ne sme sumnjati i koja se ne sme proveravati. A mediji, kako zapadni, tako i istočni, očekuju upravo to, nekritičko prihvatanje nebrojeno puta ponovljene informacije. Nauka pak počiva na sumnji i proveru, traži suštinu, uzroke, motive i skrivene ciljeve sukoba, tačnije, nezavisne i objektivne zaključke. Zato, zarobljenici nauke i istraživanja suštine nikako drugačije ne mogu shvatiti izazov analize ukrajinske krize već kao šansu za pobedu istine nad interesom. Lako je i lagodno ponavljati reči mudrog Platona, ali je muka i slast samostalno dokučene istine naučno vrednija i lično dragocenija.

Uzroci krize

Ratovi su se u istoriji objašnjavali verskim, etničkim, kulturološkim razlozima, pa čak i borbom za naklonost jedne žene, lepe Jelene u Trojanskom ratu. Ipak, iza svih objašnjenja i opravdanja glavni motiv je uvek imao ekonomsku pozadinu. Ovako se šablonski može objasniti i napad Rusije na Ukrajinu. Međutim, bogatstvo

Donbasa u prirodnim resursima koji nisu tako mali, za kapacitete Rusije je skoro na nivou statističke greške. Pre bi se moglo reći da je Ukrajina samo poligon sukoba civilizacija, Zapada i Istoka, SAD i Rusije, ali sukoba koji se više ne može zamagljivati ideološkim zavesama. Ne ratuje se više protiv socijalizma i komunizma, kao ni za vladavinu tržišta, višestranački parlamentarizam, ljudska prava, jer se prihvataju samo ona koja su po volji moćnog procenitelja. Ovim sukobom na površinu izbija geopolitička suština sadržana u interesima nasleđenim iz hladnoratovske ere, iako konačni obračun dolazi sa tridesetak godina zakašnjenja i bitno izmenjenim odnosima i pozicijama.

Kao direktan uzrok rata bi mogla da se prihvati nespремnost Zapada da čuje pozive Rusije da se otpočne pregovori, poštuju potpisani sporazumi ili učini bilo šta što će smanjiti napetost između nekadašnjih ideoloških protivnika. Umesto toga na sceni je tiho, prikriveno, puzajuće, ali kontinuirano uvlačenje ukrajinskih struktura u prvu liniju antiruskog fronta. Rusiji bi se mogla prebaciti nespремnost da sa pozicije moćnog suseda prihvati slobodu izbora ukrajinskog naroda i države. Odgovor Rusije je da Ukrajini drugi ne dozvoljavaju da sama izabere svoju budućnost jer se nasilno svrgavaju legalno izabrani predsednici (2004. i 2014) i ne poštuju potpisani sporazumi (Minsk 1. i 2). Očigledno je povređena sujeta i jedne i druge velike sile što će biti dovoljan razlog da se prekine nit koja je držala Damoklov mač iznad ekonomski već iznurene Ukrajine.

Zapad je opijenost pobedom u hladnom ratu manifestovao ignorantskim odbijanjem bilo kakvog predloga pobeđenog, a Rusija se povlačila do linije kada se više nije moglo nazad jer bi bila ozbiljno ugrožena njena bezbednost. Svaka moć boluje od bolesti širenja sve dok se ne susretne sa istom takvom težnjom neke druge moći. Onda se prelazi u bolest podrivanja, osporavanja i destabilizacije one druge moći" (Cu 2020). Ova misao je nastala u šestom veku pre Hrista što bi značilo da se za više od 2,5 hiljada godina istorije čovečanstva, ništa nije promenilo. Ukrajinsko rukovodstvo nije shvatilo da je pravo jačeg oličeno u veličini toljage važnije od civilizacijskih dostignuća u vidu morala, prava, dijaloga, saradnje, poštovanja dogovorenog i potpisanog. Previše vere u obećanja sa jedne i potpuno ignorisanje upozorenja sa druge strane je od Ukrajine stvorilo idealno poprište za hladnoratovski armagedon.

Jedan od glavnih američkih geostratega, Zbignjev Bžežinski (*Zbigniew Kazimierz Brzeziński*) (1998), je u svom delu „Velika šahovska tabla“ tvrdio da je Rusija bez Ukrajine samo azijska sila, ali da je sa Ukrajinom evroazijska sila koja praktično dominira glavnim svetskim ostrvom. Odvojiti Rusiju od Ukrajine je davnašnji san angloameričke geopolitike. Prema tome, posthladnoratovska politika Zapada je samo nastavak teorijskog koncepta koji je postavljen još krajem 19. i početkom 20. veka i koji se dosledno poštuje i danas. Za Oto fon Bizmarka (*Otto Eduard Leopold*

von Bismarck-Schönhausen) se vezuje jedan citat koji nemački historičari poriču, po mnogima bez dovoljno jakih argumenata. Prvi nemački kancelar je navodno izjavio: „Rusija može biti potkopana samo ako se od nje odvoji Ukrajina. Oni koji žele to da urade, ne samo da ih moraju odvojiti, već Ukrajinu moraju suprotstaviti Rusiji, zakrviti dva dela jednog naroda i gledati kako brat ubija brata. Da bi to ostvarili, potrebno je pronaći i odgojiti izdajnike među nacionalom elitom i uz pomoć njih izmeniti samosvest jednog dela velikog naroda do takvog nivoa da mrze sve rusko, da mrze svoj rod, a da to ni ne znaju. Ostalo će učiniti vreme.“ (Babić 2014). Teško je oteti se utisku da ove reči nisu bile osnova ukupne anglosaksonske geopolitike u 20. i 21. veku.

Skoro identičan utisak ima i veliki pisac Dostojevski (*Фёдор Михайлович Достоевский*) jer u svom Dnevniku pisca iz 1873. godine kaže: „Zar je Evropa nekad gledala na Ruse s poverenjem, zar ona uopšte može da gleda na nas s poverenjem i bez mržnje? ... Danas svi drže kamen u ruci i spremni su da se okome na nas kada im se prva prilika za to bude ukazala. ... Evropljani ni po koju cenu nisu hteli da nas prihvate kao svoje, ni u kom slučaju i ni za kakve žrtve ... i to traje do danas. ...Kad bi se dogodilo da Rusija odluči ... samo da povede računa o svojim intersima – odmah bi se sve ostale ‘ravnoteže’ ujedinile u jednu i kretale bi na Rusiju“(navedeno prema Babić 2014).

Logično je pitanje otkuda takav animozitet zapadne Evrope prema kako carskoj Rusiji, tako i prema Sovjetskom Savezu, ali i nesocijalističkoj Ruskoj Federaciji koja je napustila komunističku ideologiju. Možda bi bilo precizije pitati da li se u hladnom ratu Zapad borio protiv komunizma i ideoloških protivnika, ili protiv Rusije, Slovena ili pravoslavlja?

Ruski narod je najbrojnija evropska nacija, najveća država na svetu i zemlja sa verovatno najvećim prirodnim resursima. Kao takva je sa jedne strane bila pretnja britanskoj imperiji u 19. veku, ali i poželjan plen zapadne imperijalne pohlepe. Najveća bojazan britanske geopolitike je bila i ostala potencijalna saradnja Rusije i Nemačke, spoj pragmatičnosti i tehničke inteligencije Germana sa bogatim prirodnim resursima sa istoka. Takva kombinacija bi anglosaksonsku komponentu u evropskim, ali i globalnim ekonomskim i političkim odnosima učinila efemernom. Zato se ukrajinska kriza mora shvatiti i kao borba SAD i Rusije za Evropu. Ovaj tragični sukob je nakon tri decenije pronašao svrhu postojanja NATO alijanse, direktnu energetska vezu Rusije i Nemačke – Severni tok 2 konačno blokirao, komandnu palicu vojnih snaga u Evropi u celosti prepustio Sjedinjenim Državama i produžio nadu opstanka sistema liberalne hegemonije kojoj je, sudeći po učestalim krizama u 21. veku, očigledno istekao rok trajanja. Tako ukrajinska kriza postaje nadmetanje u iznurivanju, odnosno izdržljivosti, sa jedne strane Rusije pod

nezapamćenim ekonomskim, političkim, finansijskim i monetarnim sankcijama, a sa druge strane zapadnih zemalja, Evrope i sveta bez ruskih energenata i sirovina.

Ukrajinski sukob je tako, koliko preventivna zaštita bogatih resursa Sibira, toliko i borba za dominaciju nad Evropom. Ako prihvatimo „nepromenljivu prirodu Klauzoviceve ideje rata kao instrumenta za ostvarenje političkih ciljeva“ (Pejić 2019), ne treba zaboraviti da je „politika produžena ruka ekonomije“ (Todorović 2019). Ovom idejom se mogu opravdati stavovi i Istoka i Zapada. Za Rusiju, sukob sa Ukrajinom je legitimna, preventivna zaštita od novog „pohoda na istok“³, dok je pokretački motiv vojne pomoći Ukrajini slabljenje ekonomske i vojne snage Rusije koja bi je dovela u ponižavajuću poziciju iz poslednje decenije 20. veka.

U zapadnoj geopolitici, Ukrajina je strateški možda korisnija kao instrument borbe protiv Rusije nego kao novi član alijanse ili Evropske unije. Razlozi za takvo razmišljanje su vrlo jednostavni. Članstvo Ukrajine u NATO-u bi obavezivalo sve druge članice da je vojno, ali i ljudstvom brane kako stoji u članu 5 Statuta NATO (1949). Takva situacija nije lagodna ako se zna da je protivnik najveća nuklearna sila na svetu. Trenutno stanje u kojoj Ukrajina nije punopravni član, dozvoljava svakoj zemlji pojedinačno uplitanje u sukob srazmerno interesima. Deklarativna podrška je obilna, pomoć u vojnoj tehnici različita od zemlje do zemlje, ali pomoći u živoj sili nema uz jasan stav da je neće ni biti.

Mnogo je više razloga da se Ukrajina iskoristi kao instrument borbe protiv Rusije. Ukrajina i Rusija dele veoma dugu granicu od 1576 km. To širi liniju odbrane i potencijalnom napadaču pruža široku lepezu opcija napada, a ujedno smanjuje koncentraciju ruske odbrane. Međutim, ništa manje bitno je da na zapadu Ukrajine postoji i meka granica sa Poljskom preko koje se bez problema mogu prebacivati ideje, naoružanje, municija i sve ono što je potrebno da bi se održao i u nedogled produžio oružani sukob na tlu Ukrajine.

Ne treba zaboraviti da je jedan deo ukrajinskog naroda na zapadu zemlje pounijaćen i da, iako pravoslavan, priznaje vrhovnu versku vlast rimskog pape. Za Rusiju je posebno iritirajuća činjenica da su u Ukrajini kroz celi 20. vek do danas opstajale ekstremističke grupe u vidu neonacista, naslednika Stepana Bandere (*Степан Андрійович Бандера*), koji dobijaju dodatni legitimitet učešćem u vlasti nakon 2014. godine. Ovi naoružani avanturisti su idealno tlo za sejanje mržnje, destruktivnog nacionalizma i šovinizma. Da li treba podsećati da su tridesetih godina 20. veka sve zemlje koketirale sa nacizmom koji je ipak uveo svet u Drugi svetski rat? Da li je sa takvim iskustvom pomoć neonacistima u Ukrajini vredna

---

³ Prvim i drugim pohodom na istok se smatraju napad Napoleona na carsku Rusiju (1812) i Hitlera na SSSR (1941).

ostvarenja bilo kakvog cilja? Konačno, iskustva iz Avganistana dokazuju da se takvi potezi vraćaju kao bumerang jer se podrška talibanima vratila u obliku terorizma islamske države.

Kap koja će prelići čašu i nagomilane probleme maksimalno približiti oružanom sukobu je izjava predsednika Ukrajine Volodimira Zelenskog (*Володiмiр Олександрович Зелiнський*) iz februara 2021. godine da će Ukrajina odustati od nuklearne neutralnosti. Ukrajina poseduje rudnike uranijuma, ali i stručnjake koji mogu napraviti nuklearno oružje. Formalno pravno NATO ne bi imao ništa sa tim nuklearnim naoružanjem, ali neformalni uticaj na ucenjivanje moćnog suseda Ukrajine bi bio ogroman.

Odluka Vrhovne rade (ukrajinskog parlamenta) iz 2017. godine je bila, da i pored ustavno proklamovane neutralnosti, za glavni spoljnopolitički cilj izabere članstvo u NATO-u. Već 2018. godine je dobijen status kandidata ove vojne organizacije. Konačno, promenom Ustava iz 2019. godine se u najviši zakonski akt ugrađuje jasno opredeljenje za priključenje zapadnoj vojnoj alijansi (Constitution of Ukraine 2019, Article 85, Article 102, Article 116). Ako je ovaj proces praćen i intenzivnim naoružavanjem Ukrajine, pretnja Ruskoj Federaciji više nije samo pretpostavka, već dobija i realnu dimenziju. Tenziju je dodatno podgrejalo postavljanje antiraketnog štita NATO u Poljskoj i Rumuniji 2016. godine. Licemerno i podrugljivo je delovalo objašnjenje da je taj štit namenjen odbrani Evrope od Irana i Severne Koreje, tim pre ako se zna da se ovi defanzivni sistemi veoma lako mogu pretvoriti i u ofanzivne.

Zapadni mediji tendenciozno sukob Ukrajine i Rusije porede sa Sudetskom krizom i sporazumom iz Minhena iz 1938. Takav čin jasno navodi na zaključak da se Rusija, zemlja koja je u pobedu nad fašizmom ugradila najviše žrtava i prelomila tok Drugog svetskog rata, izjednačava sa ulogom nacista u okupaciji Čehoslovačke. Međutim, prećutkuje se da u tom trenutku Čehoslovačka nije bila nikakva pretnja Nemačkoj. Američki profesor međunarodnih odnosa Džon Miršajmer (*John Mearshimer*) u nizu svojih intervjuova tvrdi da je daleko prikladnije poređenje ukrajinsko-ruske krize sa kubanskom raketnom krizom iz 1962. godine. Tada je Sovjetski Savez zapretio instalacijom raketa na Kubi koje su mogle dobiti do teritorije SAD. Ta pretnja je, po njegovim rečima, bila daleko manja od ukrajinske pretnje Rusiji jer je od Kube do Vašingtona 1826 km, a od Ukrajine do Moskve više nego dva puta manje (862 km). Zato se profesor Miršajmer pita, šta su 1962. godine uradile SAD? Uvedene su sankcije Kubi koje traju već 60 godina iako sovjetske rakete nikada nisu ni instalirane. Profesor Džon Miršajmer će zaključiti u svom predavanju da su dugoročno posmatrano za ukrajinsku krizu direktno odgovorne SAD, svojom netaktičnom i bahato arogantnom politikom nakon pobede u hladnom ratu. Širenjem na istok, naoružavanjem Ukrajine i slanjem vojnih instruktora permanentno su provocirane i probijane granice tolerancije Rusije (King's Politics

2022; CRUX 2022; CGTN 2022). Na to su upozoravali i Džordž Kenan (*George Kennan*) i Henri Kisindžer (*Henry Kissinger*) tvrdeći da se ne sme likovati nad pobeđenim, podsećajući na misao Sun Cua iz „Umetnosti ratovanja“ da se pobeđenom protivniku mora izgraditi zlatni most da bi se dostojanstveno izvukao iz poraza. U suprotnom će poraženi postati ogorčeni protivnik željan osвете odmazde i revanša za poniženje. „Oni koji tlače i eksploatišu ekonomski slabije, unose u to još i mržnju koja tu eksploataciju čini stotruko težom i ružnijom, a oni koji te nepravde podnose, maštaju o pravdi i odmazdi, ali kao o nekoj osvetničkoj eksploziji koja bi, kad bi se ostvarila po njihovoj zamisli, morala da bude takva i tolika da bi raznela i tlačenog zajedno sa mrskim tlačiteljem.“ (Andrić 2013). Ova mudrost Ive Andrića krije realnost pretnje trećeg svetskog rata u koji može prerasti ukrajinska kriza.

Evolucija konflikta

Decembra 1991. godine, tri predsednika, Boris Jeljcin (*Борис Николаевич Ельцин*), Leonid Kravčuk (*Леонід Макарович Кравчук*) i Stanislav Šuškevič (*Stanislaŭ Šuškevič*), su kako se govorilo uz obilje votke u Beloveškoj šumi na jugu Belorusije, srušili sovjetsko carstvo. Tada je potpisan protivustavni sporazum o formiranju tri nezavisne države – Ruske Federacije, Republike Ukrajine i Republike Belorusije. Nuklearni potencijal i status Krima su u odnosima Rusije i Ukrajine bile i ostale najneuralgičnije tačke.

Posle napuštanja ideje da četiri nove nezavisne države koje raspolažu nuklearnim naoružanjem (Rusija, Ukrajina, Kazahstan i Belorusija) zajednički upravljaju najubojitijim naoružanjem, uz saglasnost SAD koje su radije o tome želele da pregovaraju sa jednom, a ne četiri države, sav nuklearni potencijal je prebačen u Rusiju. Rok trajanja tih nuklearnih glava je isticao 1997. godine što bi zahtevalo ogromna ulaganja za njihovu demontažu i bezbedno skladištenje. Zato je Ukrajina sa Rusijom 1994. godine potpisala u Budimpešti memorandum kojim se odriče nuklearnog naoružanja u zamenu za priznanje suvereniteta. Jedan problem je, bar privremeno, bio rešen. Ukrajina se tim sporazumom obavezala i na status neutralnosti što je značilo da na svojoj teritoriji neće držati strane vojne baze. Blagonaklonost ovakvim rešenjem su svojim potpisom potvrdili i predsednici Bil Klinton (*William Jefferson Clinton*) i Boris Jeljcin, kao i britanski premijer Džon Mejđor (*John Major*). Realno je postojala opasnost da ogroman nuklearni potencijal ne završi na crnom tržištu i ne bude prodat Iranu ili Severnoj Koreji. Strah je bio tim veći jer je Ukrajina već 1993. godine Kini prodala nosač aviona Varja koji

će nakon kompletne obnove 2012. godine postati prvi kineski nosač aviona pod nazivom Ljaoning.

Poluostrvo Krim je već vekovima važna strateška geopolitička tačka. Od 1853. do 1856. godine je vođen Krimski rat između carske Rusije sa jedne i Otomanske imperije pomognute Ujedinjenim Kraljevstvom, Francuskom i Kraljevstvom Pijemont sa druge strane. Strateški značaj ovog poluostrva, kao i luke Sevastopolj se nije izgubio do danas. Zato je tim čudnije da je 1954. godine na proslavi tri veka od prvog potpisanog sporazuma između carske Rusije i ukrajinskih kozačkih atamana kao jedinih legitimnih predstavnika vlasti sa teritorije Ukrajine, Krim iz nadležstva Rusije prešao u ruke Ukrajine. Postoji tvrdnja da je to uradio Nikita Hruščov (*Никита Сергеевич Хрущёв*), etnički Rus odrastao u Donjecku u Ukrajini, ali za to nema nikakvih dokaza. Tako će se proslava koja je trebalo da zbliži dva naroda nakon nekoliko decenija pretvoriti u najveću jabuku razdora dve nezavisne države.

Između 1992. i 1995. godine Krim je bio samoproglašena polunezavisna republika koja je pružala otpor centralnim ukrajinskim vlastima. Ipak, 1997. godine će između Moskve i Kijeva biti potpisan sporazum o iznajmljivanju sevastopolske luke za potrebe crnomorske flote na period od 15 godina. Taj sporazum će 2012. godine biti produžen za još 25 godina. Međutim, nakon evromajdanske revolucije 2014. godine, krimski parlament će raspisati referendum i 18. marta 2014. godine potpisati ugovor o prisajedinjenju Ruskoj Federaciji. Rusiji će zbog tog čina zapadne države uvesti ekonomske sankcije.

Memorandum iz Budimpešte je definitivno pao. Rusija je povredila suverenitet Ukrajine, a zapadne sile mimo memoranduma iz Budimpešte naoružavaju i obučavaju ukrajinsku vojsku uz jasno opredeljenje daljeg širenja NATO saveza na istok. Kompletno međunarodno pravo je stavljeno *ad acta* i ponovo vlada zakon džungle, pravo jačeg.

Samo za dvadesetak godina je u odnosima Zapada i Rusije pređen put od partnerstva do direktnog sukoba. Prvi mandat Vladimira Putina (*Владимир Владимирович Путин*) je bio praćen vidnim nivoom saradnje sa zapadnim zemljama, izgradnjom naftovoda preko Ukrajine, pa čak i spremnosti Rusije za članstvo u zapadnoj alijansi. Na pitanje nemačkih novinara 2002. godine, da li može da zamisli Rusiju kao članicu NATO-a, Vladimir Putin je odgovorio kratko: „Zašto ne?“. Takav odgovor ima tim veću težinu jer je dat u trenutku kada su još od 1999. godine punopravne članice NATO saveza Poljska, Češka i Mađarska. U odgovoru predsednika Rusije nema osvrtnja na pogažena obećanja svih značajnijih zapadnih političara da se NATO ni pedlja neće proširiti na istok. Mnogo kasnije će kao objašnjenje za ćutanje i odbijanje Zapada u vezi sa Rusijom biti pružen odgovor da

je postojala bojazan da će Rusija, srazmerno svojoj vojnoj snazi bitno uticati na odluke zapadne alijanse.

Suprotno očekivanom, kao odgovor na pruženu ruku saradnje je došlo značajno angažovanje Ukrajine u iračkom ratu 2003. godine. Ukrajinski kontigent je po veličini bio među prvih pet u iračkom ratu, a treći po značaju na terenu. Ne treba zaboraviti da u toj akciji nije učestvovala Nemačka, a da je uzdržan stav Gerharda Šredera (*Gerhard Fritz Kurt Schröder*) nemački narod nagradio poveravajući mu na izborima novi kancelarski mandat. Sledeći korak NATO je bio više nego jasan jer su se 2004. godine ovoj vojnoj alijansi priključile Bugarska, Rumunija, Slovačka, Slovenija, Litvanija, Letonija i Estonija. Ako se izuzme kratka granica sa Norveškom i poljska granica sa eksklavom Kalinjingradske oblasti, NATO je značajno proširio granicu sa Rusijom u Estoniji i Letoniji, u dužini većoj od 600 km.

Vrhunac pogoršanja odnosa Rusije i NATO je bila narandžasta revolucija iz 2004. godine. Legalno izabrani predsednik Viktor Janukovič (*Віктор Андрійович Ющенко*), koji je u drugom krugu glasanja prema saopštenju državne izborne komisije imao 49,4% glasova, naspram 46,7% glasova prozapadno orijentisanog kandidata Viktora Juščenka, biva osporen. Senator Rend Pol (*Rand Paul*), američki antimilitarista i antiintervencionista iz Kentakija, je izjavio da je imao uvid u materijale koji dokazuju da su SAD uložile oko 65 miliona dolara u snage koje su iznele narandžastu revoluciju. Interesantno je i da je ruski oligarh Boris Berezovski (*Борис Абрамович Березовский*), veliki protivnik predsednika Putina, u narandžastu revoluciju uložio preko 14 miliona dolara. Epilog je pobjeda prozapadnog kandidata Viktora Juščenka koji je nakon na osnovu čudne odluke Vrhovnog suda Ukrajine o ponavljanju drugog kruga glasanja, osvojio 52% glasova. Da li se ovo prekranje volje naroda iskazano na izborima može nazvati demokratijom?

Kraj rusko zapadne idile će se desiti na Bezbednosnoj konferenciji u Minhenu 2007. godine kada je Vladimir Putin otvoreno rekao da više ne postoji unipolarni svet koji pripada samo Zapadu. Novi izazov će doći aprila 2008. godine, kada će predsednik SAD, Džordž Buš (*George Walker Bush*), na samitu NATO u Bukureštu pozdraviti nastojanja neutralne Ukrajine i Gruzije da se pridruže alijansi, čemu su se protivile Nemačka i Francuska. Geopolitički bi bilo naivno poverovati da taj čin nema nikakve veze sa napadom Gruzije na Severnu Osetiju i Aphaziju koju su obezbeđivale ruske mirovne snage i to baš 8. avgusta 2008. godine kada se Vladimir Putin nalazi na otvaranju letnjih olimpijskih igara u Pekingu.

Dobri odnosi sa početka veka će tako ući u fazu loših, a nakon revolucije evromajdana iz 2014. godine će prerasti u katastrofalne. Nakon legalnog izbora 2010. godine, predsednik Viktor Janukovič će biti proteran iz Ukrajine 22. februara

2014. godine jer nije potpisao Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom. Događaji se zatim ređaju astronomskom brzinom. Otpor je najjači na istoku Ukrajine i Krimu. Za samo dve nedelje marta 2014. godine Krim će proći celu proceduru pripajanja Rusiji (odluka o autonomiji, referendum, nezavisnost, priznanje od strane Rusije, zahtev i prihvatanje pripajanja). Odluku o autonomiji će referendumom doneti i Lugansk (27. aprila 2014) i Donjeck (11. maja 2014). U ludilu nacionalizma će se desiti i najtragičniji događaj 2. maja 2014. u Odesi. Navijači dva fudbalska kluba Černomoreca iz Odese i Metalista iz Harkova će napasti ruske protestante, saterati ih u Dom sindikata koji će zapaliti i u kojem će izgoreti ili se ugušiti 48 ukrajinskih građana ruske nacionalnosti. O ovom stravičnom zločinu svetska javnost jedva da je informisana, a ni jedan od krivaca nikada nije ni procesuiran iako postoje snimci i znaju se čak i imena vinovnika.

Napori da se kriza reši mirnim putem je rezultirala najpre sporazumom iz Minska, avgusta 2014. godine, a ubrzo zatim i sporazumom Minsk 2. iz februara 2015. Potpisnici su bili predstavnici ukrajinske vlade i autonomnih oblasti Donjecka i Luganska, a u prisustvu Angele Merkel (*Angela Merkelle*), Emanuela Makrona (*Emanuelle Macron*) i Vladimira Putina. Moglo bi se reći da je kontinentalna Evropa donela odluku o miru koji je podrazumevao razgraničenje, obustavu oružanih sukoba, pregovore o autonomiji itd. Ali, mir nije svima odgovarao. Nesprovođenje ovih sporazuma se može kvalifikovati jedino kao veliko poniženje Evrope. Džozef Bajden (*Joseph Biden*) je 3. oktobra 2014. godine, u svojstvu potpredsednika SAD, u obraćanju studentima Univerziteta Harvard rekao i ovo: Okupili smo najrazvijenije zemlje sveta da načine štetu Rusiji. Istina je da one to nisu želele. Ali to su učinile zbog američkog liderstva i insistiranja predsednika SAD, Baraka Obame, koji je više puta morao da posrami Evropu i natera je da istrpi ekonomske udarce kako bi naškodila Rusiji.

Kao odgovor na pozive Rusije da se počne sa primenom potpisanih sporazuma Minsk 1. i 2, sa zapada je došlo ubrzano naoružavanje Ukrajine. Sa kojim ciljem?

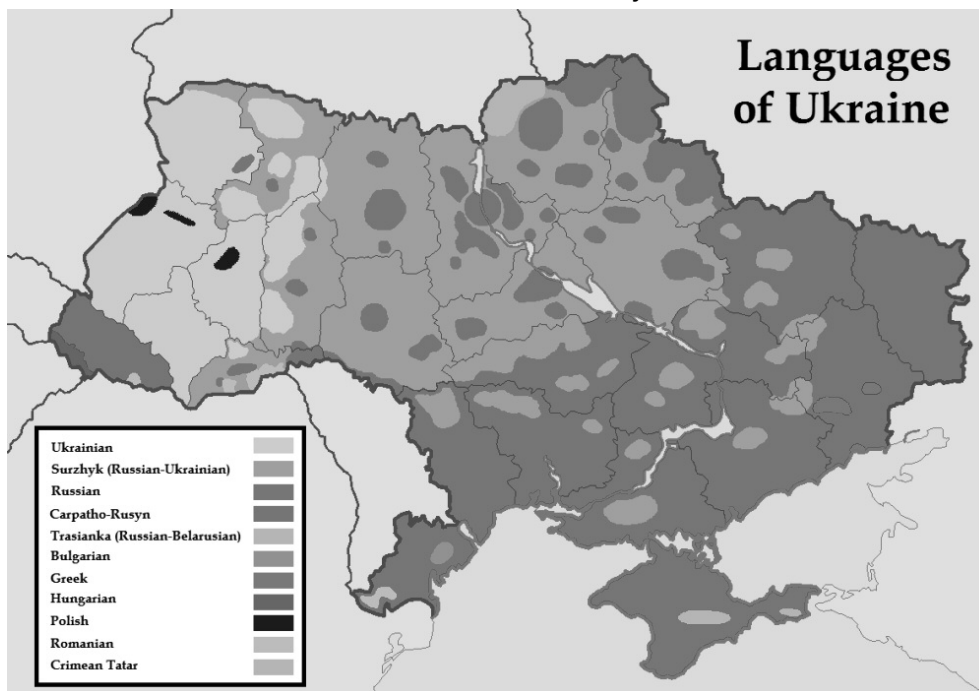
Matrica širenja uticaja

Ukoliko se uporede iskustva u pojedinim zemljama u strategiji širenja NATO saveza na istok, može se doći do određenih pravilnosti koje se ponavljaju poznatim pristupom – korak po korak. To potvrđuju događaji u postsovjetskim i postjugoslovenskim republikama. Osnova raskola sa bivšim društvenim sistemima i državama započinje nacionalizmom i ekonomskim devastiranjem, takozvanom transformacionom recesijom. Nacionalizam se najpre pojavljuje polemikama o

posebnosti jezika, koju prati i verska dimenzija u vidu potrebe stvaranja nezavisne crkve. Kruna ovog procesa bi trebalo da bude ukidanje određenih prava sopstvenim državljanima koji su pripadnici drugih nacija, pa i brisanjem iz Ustava. Finalni formalni čin je članstvo u NATO alijansi uz stalna obećanja prijema u punopravno članstvo Evropske unije.

Neobično zvuči da nekoliko različitih reči budu dovoljne da se jezik proglasi posebnim jezikom, pa čak i kada je više od 97% istih reči kao što je slučaj sa srpskim, hrvatskim, bošnjačkim i crnogorskim koji zapravo predstavljaju jedan isti jezik ne samo leksički, već i gramatički. To nije slučaj sa ukrajinskim i ruskim jezikom. Ali, nasilno proterivanje ruskog jezika kojeg razumeju svi stanovnici Ukrajine je čin političkog nasilja koji mora izazvati podele u narodu. Poznata je misao da kada počnu rasprave o jeziku, već se negde oštire noževi i čiste puške. U tom pogledu nije izuzetak ni ukrajinska kriza. Višedecenijsko iskustvo koje je na prostoru SSSR-a od ruskog jezika stvorilo opšti jezik sporazumevanja (*lingua francae*) je dovelo do situacije da manje od 20% stanovnika govori ukrajinski jezik. Proces oživljavanja ukrajinskog jezika je nazvan procesom korenizacije i u konačnom će dovesti 2019. godine do odluke Vrhovne rade da se u zvaničnom ophođenju isključivo mora koristiti ukrajinski jezik, a da će sprovođenje te odluke kontrolisati posebni lingvistički inspektori. Sam predsednik Ukrajine, Volodimir Zelenski, koji je potpisao ovaj Zakon, je izjavio da mu je bliža opcija da to ne bude nasilno primenjivano. Tako se u Ukrajini konobaru i recepcionaru možete obratiti na engleskom, nemačkom, francuskom ili bilo kom drugom jeziku, ali ne i na ruskom kojeg razumeju svi ukrajinci. Interesantno je i da je drugi predsednik nezavisne Ukrajine, Leonid Kučma (Леонід Данілович Кучма), 2003. godine objavio knjigu koja nosi naziv „Ukrajina nije Rusija“. Iako je knjiga objavljena u Moskvi, autor će se kasnije izviniti čitaocima što je knjiga napisana na ruskom jeziku jer on ne zna ukrajinski. Sama jezička karta Ukrajine je nalik leopardovoj koži. Ruski jezik se daleko više koristi na istoku, a ukrajinski na zapadu zemlje. Za razliku od nametnute korenizacije, prirodnim putem je nastao i jezik sudžik kao mešavina ruske leksike i ukrajinske gramatike.

Slika 1: Jezička karta Ukrajine

Izvor: Babić, Blagoje. 2014. *Ćesarski virus u Kijevu*, nova slovenska izdaja.

Nova Srpska politička misao. Savremeni svet, 25. maj 2014.

Otpor bilo kakvom nametnutom rešenju kako po pitanju nacionalnosti, tako i po pitanju jezika je pokazao poslednji sprovedeni popis u Donjecku u kojem se trećina stanovništva izjasnila kao Sloveni. Među njima su i etnički Rusi koji žele da žive u nezavisnoj Ukrajini i čuvaju jezik i kulturu svoje nacije, ali i etnički Ukrajinci koji su za bliske veze sa Rusijom. Tim pre se samo nasiljem može nazvati prekrajanje „ruskih“ toponima i imena u „ukrajinske“. Tako Dnjepropetrovsk sada nosi naziv Dnjipro, Harkov – Harkiv itd. Čak je i Kijev postao Kijiv. Dešavaju se promene imena u ličnim dokumentima iz „ruskih“ u „ukrajinska“ bez saglasnosti vlasnika, pa Sergej postaje Sergij, Vladimir – Volodimir itd.

U tom kontekstu su promene doživeli i neki toponimi vezani za Srbiju. Malo je poznato da se sredinom 18. veka, tačnije 1752. godine, iz Habsburške monarhije, na prostor Luganske oblasti preselilo nekoliko hiljada Srba. Radilo se o graničarima sa obale Tise i reke Moriš za kojima je prestala potreba nakon pobede u Austrijsko-turskom ratu. Granica je prenet na Dunav i Savu pa su oni ostali bez vojne službe

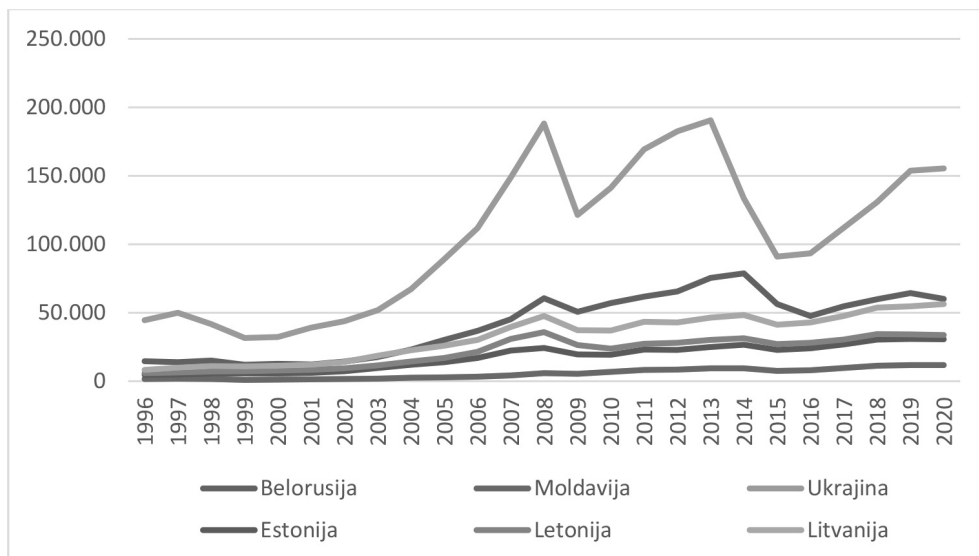
i apanaže od carice Marije Terezije. Poziv za preseljenje im je uputila ruska carica Jelisaveta Petrovna, ćerka Petra Velikog. Primamljiva ponuda se sastojala od zemlje u pravoslavnoj carskoj Rusiji, istom graničarskom vojnom službom i apanažom sa višim vojnim činom. Viđeniji Srbi koji su prihvatili ponudu su bili Jovan Horvat koji će biti i general carske vojske, Jovan Šević, Rajko Preradović itd. Međutim, ova mala etnička grupa je relativno brzo asimilovana, ali su se dugo održala imena toponima kao što su Pančevo, Slavjanoserbsk itd. Ta imena će nestati u ukrajinskom procesu korenizacije.

Možda je još ekstremniji primer raskol pravoslavne crkve. Dodela autokefalnosti Kijevskoj patrijaršiji od strane Vaseljenskog patrijarha se u crkvenim krugovima kvalifikuje kao nekanonski postupak u pravoslavlju jer je povređena autonomija Moskovske patrijaršije. Ovaj čin je automatski pocepao narod Ukrajine koji se unijaćenjem jednim delom već verski odvojio od pravoslavlja priznajući filioque i vrhovnu versku vlast rimskog Pape.

Svi pomenuti procesi u Ukrajini su vodili udaljavanju od ruskog uticaja na duhovnom planu, ali su ekonomske veze, naročito u energetsom sektoru, bile i dalje jake. Tim pre je prkosno brisanje kulturnog identiteta etničkih Rusa zabranom korišćenja jezika nepotrebna i gruba politička greška koja će krizu približiti ratu. Zbog toga možda najbolje objašnjenje eskalacije sukoba daje upravo profesor Džon Miršajmer koji problem vidi u nezrelosti ukrajinskog rukovodstva da nekritički i bezrezervno poveruje u sva tri velika obećanja Zapada. Prvo je obećanje slobode koje dolazi upakovano u maglovitu sliku demokratije. Ukrajina zapravo nije shvatila da je sloboda spoznaja granica nužnog, a ne bezvlašće. Drugo je načelo blagostanja koje dolazi sa članstvom u Evropskoj uniji koje se izjednačava sa ulaskom u društvo bogatih, prećutkujući da samo članstvo ne znači i blagostanje. A treće je osećanje moći koje pruža članstvo u NATO alijansi koje bi omogućilo egzaltirano likovanje nad velikim i moćnim susedom (The University of Chicago 2014).

Stara je istina da je najlakše manipulirati gladnim stomacima. Ova krilatica važi jer je potrebno manje sredstava da bi obećanja izgledala veće i primamljivije. Ukrajina je veoma teško prebolila proces tranzicije i spada u red zemalja sa najnižim standardom u Evropi.

Grafikon 1: Veličina bruto domaćeg proizvoda bivših sovjetskih republika u tekućim cenama (u milionima dolara), 1995–2020. godine

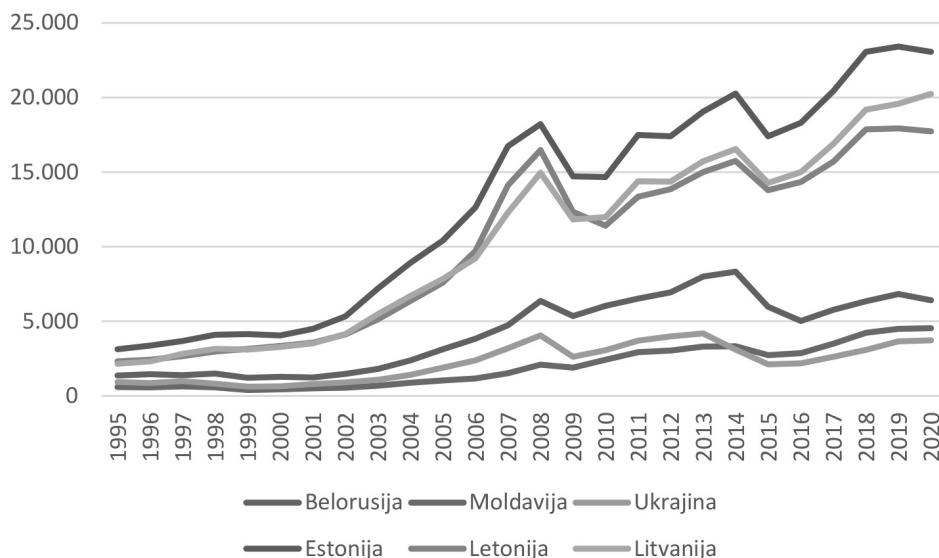

Izvor: World Bank. 2022. World Development Indicators database. Dostupno na: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

Srazmerno veličini i broju stanovnika, Ukrajina ima najveći bruto domaći proizvod (BDP) među analiziranim zemljama, bivšim sovjetskim republikama. Ali oscilacije BDP-a su ogromne. Minimalni je bio 48,213 milijardi dolara u 1995. godini, a maksimalni 190,498 milijardi dolara u 2013. godini. U 2020. godini je iznosio 155,499 milijardi dolara. Na početku posmatranog perioda Ukrajina je imala 3,45 puta veći BDP u odnosu na Belorusiju, 10,7 puta u odnosu na Estoniju. Najveća razlika postoji između Ukrajine i Moldavije. Ukrajina je imala čak 27,5 puta veći BDP od Moldavije u 1995. godini. Razlike u veličini BDP-a u 2020. godini su gotovo prepolovljene. Na kraju posmatranog perioda, Ukrajina je imala veći BDP od Belorusije 2,6 puta, od Estonije 5 puta, Letonije 4,6 puta i Litvanije 2,7 puta. Najveća razlika je i dalje ostala između Ukrajine i Moldavije. Ali je i ona više nego prepolovljena, sa 27,5 na 13 puta veći BDP od Moldavije.

Prosečna stopa rasta BDP-a Ukrajine za period od 1995. do 2020. godine iznosila je 1,2%. U istom periodu Belorusija je zabeležila stopu rasta BDP-a od 4,6%, Litvanija 4,2%, Estonija 4%, Letonija 3,7% i Moldavija 2,8%. Apsolutna veličina BDP-a može da zamagli sliku o životnom standardu stanovništva. Za to se koristi BDP *per capita*.

Grafikon 2: Veličina BDP-a per capita (u dolarima), 1995–2020.

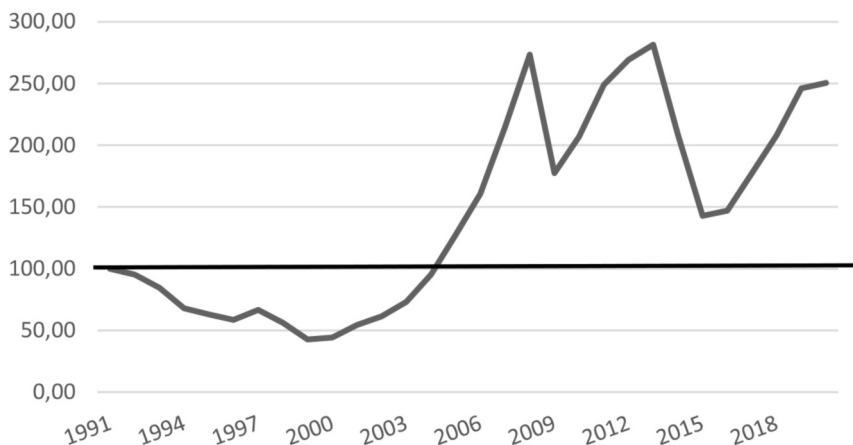

Извор: World Bank. 2022. World Development Indicators database. Dostupno na: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

Grafikon 2. pruža potpuno drugačiju sliku o ekonomskom blagostanju u posmatranim zemljama. Do 2013. godine Ukrajina je imala veći životni standard samo od Moldavije. Međutim, od 2014. godine Moldavija je pretekla Ukrajinu po veličini BDP-a per capita. Najveći rast životnog standarda u posmatranom periodu ostvarile su pribaltičke zemlje. Na početku posmatranog perioda (1995. godine) Estonija je imala 3,3 puta veći životni standard od Ukrajine, Letonija 2,5 puta, a Litvanija 2,3 puta. Ova razlika je znatno veća na kraju perioda (2020. godine). Estonija je ostvarila 6,1 puta veći BDP per capita od Ukrajine, Litvanija 5,4 i Letonija 4,7 puta.

Detaljniju sliku o kretanju životnog standarda Ukrajine nakon sticanja nezavisnosti pruža praćenje izračunatih baznih indeksa BDP-a *per capita*. Kao bazna godina uzeta je 1991. godina, kao godina sticanja nezavisnosti.

Grafikon 3: Bazni indeksi BDP-a per capita Ukrajine (%), 1991–2020.

Извор: World Bank. 2022. World Development Indicators database. Dostupno na: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

Grafikon 3. ukazuje da je Ukrajina teško podnela period tranzicije. Pad životnog standarda traje sve do 2004. godine. Najveći pad zabeležen je 1999. godine kada je bio 57,26% manji u odnosu na 1991. godinu. Nakon 2004. godine, Ukrajina beleži rast životnog standarda u odnosu na period sticanja nezavisnosti uz oscilacije u 2008. godini (svetska finansijska kriza) i 2014. (kriza u Donbasu i na Krimu). Ako se posmatra celokupni period nakon sticanja nezavisnosti, može se zaključiti da je u 30-godišnjem periodu došlo do poboljšanja životnog standarda Ukrajine za 150%. Ali i ovaj podatak nije realan jer je BDP izražen u tekućim cenama. Diskontovanje stopama inflacije bi pokazalo da je rast realnog životnog standarda bio daleko manji (oko 80%).

Teorijsko objašnjenje ukrajinske zagonetke

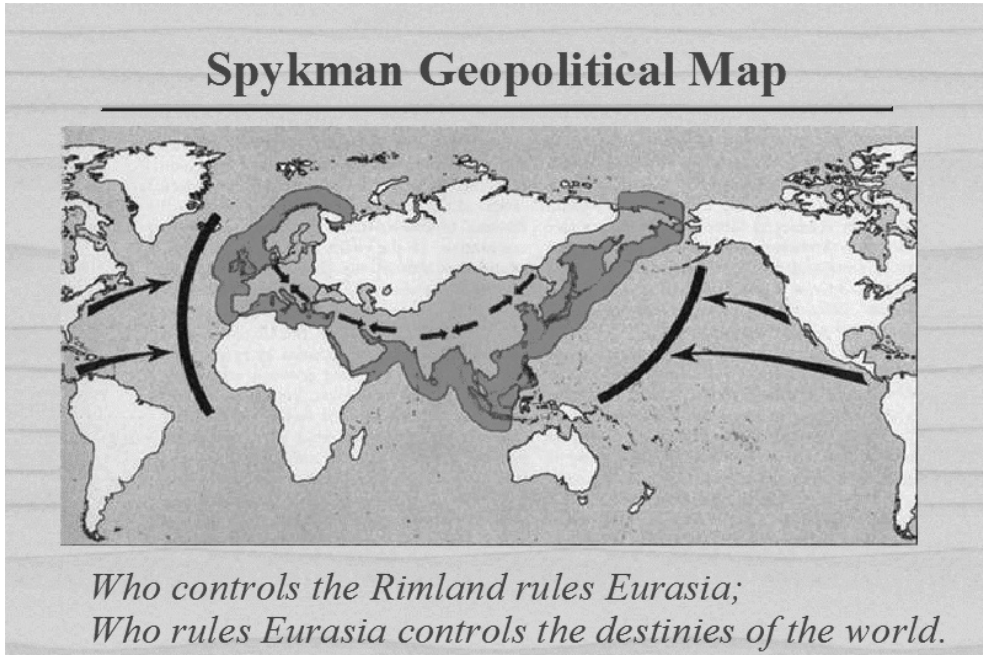
Ako se pođe od pomenutih izjava Bizmarka i Dostojevskog, lako je pratiti teorijsku nit koja razotkriva prirodu ovog sukoba. Naravno, polazna tačka je nezaobilazni Halford Makinder (*Halford Mackinder*) i njegova hart land teorija građena iz perspektive interesa britanske imperije. Najznačajniji deo sveta ili središnja zemlja (Hartland) je Sibir koji je ogroman, prebogat, nenaseljen i Bogom dan da bude eksploatisan. „Ko vlada Sibirom vlada središnjim ostrvom –

Evroazijom, a ko vlada Evroazijom – vlada celim svetom“ (Mackinder 1904). Ovaj aksiom ukupne anglosaksonske geopolitike ne samo 19, već i celog 20. veka do danas će biti ključ objašnjenja svakog geopolitičkog poteza zapadnih zemalja. U svom delu „Geografska osa istorije“ iz 1903. godine, Makinder dodaje da je za vladavinu – neophodno ovladati pojasom od Baltika do Mediterana što je preduslov ovladavanjem Hartland-a. Razlog za takvu tvrdnju je veoma jasan. Geografska osa istorije sprečava saradnju Rusije i Nemačke koja bi maksimalno marginalizovala poziciju Velike Britanije u međunarodnim odnosima. Zato će Britanija blagonaklono gledati na sukob carske Rusije i Nemačke u Prvom svetskom ratu, ekskomuniciranje Sovjetskog Saveza sa svetskog tržišta, rušenje sporazuma Ribentrop – Molotov i napad nacističke Nemačke na SSSR itd. A kada zemlje na geografskoj osi istorije nakon Drugog svetskog rata budu kontrolisane od Sovjetskog Saveza – započeće hladni rat. Savremena ukrajinska kriza se savršeno uklapa u strategiju geografske ose istorije. Nakon pobede u hladnom ratu i širenjem NATO na istok, sledeći logičan korak je prebacivanje geografske ose istorije sa linije Baltik – Mediteran na ukrajinsko-rusku granicu. Time bi se Zapad tiho i lagano maksimalno približio Hartlandu. Najčešće korišćena strategija Zapada *divide et impera* (zavadi pa vladaj) je maksimalno primenjena i u Makinderovom konceptu dva polumeseca. Naime, oko hart land-a se šire dva polumeseca, unutrašnji i spoljni. U prvom, bližem hart land-u su zemlje koje treba okrenuti protiv Rusije koja u potpunosti kontroliše Sibir. Za Makindera to su: Nemačka, Austrougarska, Turska, Indija i Kina. Austrougarsku sa početka 20. veka će u savremenim odnosima zameniti Austrija i Mađarska. Neprijateljstva zemalja unutrašnjeg polumeseca bi trebalo da trajno ekonomski i vojno iscrpljuju i slabe Rusiju. U drugom, spoljnom polumesecu su zemlje koje vladaju: Velika Britanija, Južna Afrika (kao britanska kolonija), Australija, Japan, Kanada i SAD.

Dopunu ove teorije je sredinom 20. veka dao američki geopolitičar Nikolas Spajkman (*Nicholas John Spykman*) svojom teorijom Rimland-a. Po njemu je dugoročna strategija približavanja hart land-u vezana za kontrolu priobalja koje okružuje Sibir i strategijom anakonde koja bi trebalo kao i svaki udav da steže обруч oko Sibira. Tu strategiju su primenjivale SAD u drugoj polovini 20. veka takozvanom politikom obuzdavanja i okruživanjem Rusije kriznim žarištima. Cilj je bio stvoriti dugoročni problem na granici koji će Rusiju naterati da „krvari“ i time joj crpi ekonomsku i vojnu snagu. Najpoznatiji primer je sovjetsko angažovanje u Avganistanu između 1979. i 1989. godine. Međutim, Avganistan će se i tada, kao i u 19. veku sa Britancima, ali i 21. veku sa SAD pokazati kao grobnica imperijalnih ambicija. U tom kontekstu „avganizacija“ Ukrajine bi mogla da posluži kao sredstvo iscrpljivanja Rusije.

Слика 2: Спајкменова геополитичка карта

Izvor: Spykman, Nicholas, 1944. *The Geography of the Peace*.
New York: Harcourt, Brace and Co.

Savremeni koncept geopolitičkih odnosa se malo razlikuje od opisanih iz 20. veka. Rusija je okružena neuralgičnim tačkama: stalni incidenti u vidu povrede vazdušnog i morskog prostora u Belom moru, pokušaj „obojene“ revolucije u Belorusiji, ukrajinska kriza, direktni problemi sa Gruzijom oko Abhazije i Južne Osetije, borbe oko Nagorno Karabaha između Jermenije i Azerbejdžana, pokušaj svrgavanja predsednika Tokajeva u Kazahstanu, Kurilska ostrva na Dalekom Istoku itd. Jedini stabilni odnosi Rusije i Kine su ipak najveći geopolitički trn u oku SAD. Još je Henri Kisindžer govorio da se SAD ne mogu u isto vreme nositi sa Kinom i Rusijom, a SAD upravo imaju najzategnutije odnose sa oba geopolitička takmaca. Međutim, politika SAD je jednostavno primorala Rusiju i Kinu da se okrenu jedna drugoj i izgrade najkorektnije dobrosusedske odnose u celoj istoriji. Kičma tog saveza jeste ekonomski interes, ali i isti neprijatni hegemon sa druge strane Pacifika. Tako Kina maksimalno amortizuje ekstremne sankcije nametnute Rusiji, a Rusija gasovodom (*Snaga Sibira*) podmiruje dobar deo potreba za energijom najbrže rastuće privrede sveta.

Prema jednom determinističkom konceptu, ekonomska aktivnost je začeta na dalekom Istoku što je omogućilo kineskim dinastijama da jedno vreme budu najrazvijeniji deo sveta. Centar aktivnosti se vremenom kreće ka zapadu i dolazi u Evropu gde se zadržava vekovima, a primat u transportnim putevima dobija Indijski okean. U daljem kretanju ka zapadu, centar ekonomske aktivnosti će preći Atlantik i u 20. veku se zadržati na severu američkog kontinenta. Atlantik će postati najprometniji deo svetskog mora. Za 21. vek se prognozira prelazak ekonomskog primata preko Pacifika i vraćanje centra ekonomske aktivnosti na Daleki Istok. Tako Tihi okean kao transportni put sve više dobija na značaju.

Posledice ukrajinske krize

Kriza i ratni sukobi su pogubni za Ukrajinu u svakom pogledu. Milioni izbeglica, ogromne ljudske žrtve, razaranje infrastrukture, dugoročno poremećeni odnosi sa moćnim susedom, potpuno ekonomsko devastiranje zemlje koja je najteže prebrodila tranziciju, a možda je najpogubnije političko beznadežno sadržano u raskoraku između željenog i mogućeg. To se možda najbolje uočava prema najpre euforičnom, a zatim veoma uzdržanom stavu zapadnih političara o prijemu Ukrajine u Evropsku uniju. Ni malo ohrabrujuće zvuče reči Emanuela Makrona kada kaže da taj proces može trajati decenijama. Sa zapadnim partnerima konstanta je da će one uvek slediti svoje interese. „Zato je...ukrajinski zahtev za članstvo u EU neizvestan ... počevši od zabrinutosti Unije za očuvanje sopstvene bezbednosti“ (Petrović 2022). Ma kako se kriza okončala, Ukrajina će posledice još dugo osećati na svakom planu.

Rusija je nakon osmogodišnjih molbi da se pogoršanje odnosa reši pregovorima, verovatno uradila jedino što je zapadnu stranu moglo da natera da više ne ignoriše upozorenja. Po cenu svih sankcija kojima je izložena, Rusija je nacionalni interes stavila ispred ekonomskog.

Ako je Rusija ikada morala da primeni oružanu silu, ovoga puta je to uradila kada se oseća vojno dominantna. Od početka 21. veka, situacija na vojnom planu se potpuno promenila. Prilikom agresije NATO alijanse na SR Jugoslaviju, zbog osećaja vojne superiornosti „NATO nije uzeo u obzir ni legitimne interese Rusije, niti se konsultovao sa njom u stalnom zajedničkom savetu NATO – Rusija. Na taj način NATO je isključio Rusiju iz odluka važnih za evropsku bezbednost“ (Jović – Lazić 2014). U trećoj deceniji 21. veka odnosi u vojnoj moći su bitno promenjeni. Rusija je anulirala talasokratske prednosti SAD, pre svega hipersoničnim raketama koje se kreću i do 27 maha (33.000 km na sat). Pošto je njihov domet čak 18.000 kilometara, a

protivodbrane nema, bilo koja tačka na zemljinoj kugli sa teritorije Rusije se može pogoditi za manje od pola sata. Zahvaljujući tome telurokratska Rusija postaje i talasokratska sila. Međutim, sankcije na svim nivoima u ekonomskoj, trgovačkoj, finansiskoj, bankarskoj sferi će bez sumnje ostaviti ozbiljne posledice na rusku ekonomiju, ma koliko se ona okrenula kineskom, indijskom, iranskom, pakistanskom, brazilskom i ostalim tržištima koja nisu neprijateljski okrenuta prema Rusiji.

Jedan od najvećih gubitnika u ukrajinskoj krizi je Evropska unija. Evropske države su još od prvog širenja na istočnoevropske zemlje bile protiv takve odluke. Sam Džordž Kenen je izjavio da će to biti najtragičnija greška sa dalekosežnim posledicama. Ako je pandemija korona virusa stvorila najveće pukotine u NATO savezu, ukrajinska kriza je povratila uticaj i dominaciju SAD na tlu Evrope. Na velikom gubitku je i evropska privreda zbog smanjivanja ekonomske, ali i fizičke raspoloživosti ruskih energenata. Zatvaranje nuklearnih i elektrana na uglj u cilju smanjenja emisije gasova je Evropsku uniju učinilo vrlo zavisnom i ranjivom u odnosu na fosilne energente iz Rusije koji se ne mogu u kratkom roku nadomestiti. Isuviše naivno deluje obećanje da će se nedostatak prirodnog gasa izazvan sankcijama prema Rusiji nadoknaditi tečnim (LNG) gasom iz SAD-a. Svetska godišnja proizvodnja tečnog gasa iznosi oko 400 milijardi kubnih metara gasa koji najvećim delom završava u Kini, Južnoj Koreji i Japanu. Od toga SAD koje ubrzano povećavaju proizvodnju, za sada proizvode oko 85 milijardi kubnih metara. Godišnje potrebe Evropske unije za prirodnim gasom se kreću oko 500 milijardi kubnih metara. Jasan je nesklad između obećanog i mogućeg. Korišćenje tečnog gasa kao alternative je dvostruko limitirano. Mnoge zemlje (Nemačka, Grčka...) ubrzano grade prve terminale za prijem ovog energenta, a još veći problem su ekstremno skromni ukupni postojeći transportni kapaciteti na globalnom nivou. Kada bi svi bili usmereni ka Evropi, mogli bi da podmire samo četvrtinu potreba Evropske unije.

Haos koji su na svetskom tržištu energenata izazvale sankcije prema Rusiji je cenu gasa više nego udesetostručio (u jednom trenutku na preko 3.000 dolara za hiljadu kubnih metara gasa), dok je cena nafte dostigla 130 dolara za barel. Energenata fizički ima dovoljno, ali je njihova ekonomska raspoloživost oličena u ceni, žrtvovana zarad geopolitičkih ciljeva. Niže stope rasta su neminovna posledica. Nestašice će se na svetskom tržištu javiti i u drugim sektorima zbog nedostatka ruskog kobalta, titanijuma, aluminijuma itd. Na to već upozoravaju dva proizvođača putničkih aviona evropski Erbas (*Airbus*) i američki Boing (*Boing*). Rusija je najveći izvoznik žita, a bez ruskog i ukrajinskog ulja i drugih poljoprivrednih proizvoda očekuje se značajan rast cena hrane na svetskom tržištu. Rusija i Ukrajina učestvuju sa 29% u svetskom izvozu pšenice, a sa čak 70,4% u izvozu suncokreta i suncokretovog ulja(OECWorld 2022b). Takođe, Rusija i Belorusija su među najvećim izvoznicima veštačkog đubriva (18% svetskog izvoza)(OECWorld 2022a).

Ironično se tvrdi da će, nakon burnih procesa čiji smo savremenici, Evropa biti prepoznatljiva samo kao muzej ili turistička destinacija bez kapaciteta za iole veći uticaj na globalna politička i ekonomska kretanja. Takav stav se potkrepljuje tvrdnjom da ako bi se zarad rešenja nastalih problema organizovala „nova Jalta“ sa tri dominantna partnera (SAD, Kina i Rusija), među njima više ne bi bilo ni jedne čisto evropske zemlje. U takvim scenarijima bi se na Evropu gledalo kao na staru Grčku, kolevku civilizacije koja je izgubila ekonomsku snagu i politički uticaj.

Kratkoročno posmatrano, jedini dobitnik ukrajinske krize jesu SAD. Sve političke aktivnosti u 21.veku su vodile ka ovom scenariju koji bi po više osnova politički, ekonomski i vojno odgovarao Sjedinjenim Državama. Prevashodni interes SAD je da ova kriza traje što je moguće duže. Prvi i osnovni razlog, a i interes je prodavati što je moguće više oružja. Sa ovog kontinenta je stigla krilatica da je rat jedna vrsta biznisa. Za vojno industrijski kompleks SAD je direktno ili indirektno vezano preko 40% američke privrede. Izazivati ratne sukobe znači stvarati tržište za vojnu industriju. Tražnja za naoružanjem već beleži rast jer ozbiljne porudžbine američkoj vojnoj industriji stižu iz istočne i srednje Evrope. Interesantno je da se vojna pomoć Ukrajini uglavnom sastoji od naoružanja iz perioda hladnog rata što bi značilo da će članice NATO saveza nastalu prazninu popuniti proizvodima američke vojne industrije.

Osim ovog direktnog ekonomskog efekta, stvorena je i rana koja bi mogla dugo da slabi ekonomsku, vojnu, i moralnu snagu Rusije što otvara i mogućnost obojene revolucije. Zbog toga je u interesu SAD miniranje svih pokušaja mirnog rešenja, što duža i veća prodaja oružja i vođenje rata bez angažovanja sopstvene žive sile. Medijska lavina koja se sručila je rezultirala trajnom anatomošom bačenom na Rusiju, ali i trajnom mržnjom koja je usađena ukrajinskom narodu prema Rusiji.

Po zamisli Zbignjeva Bžežinskog, posle raspada SSSR-a to bi bila druga faza osvajanja Hartenda kojoj bi sledilo cepanje Ruske Federacije na evropski, sibirski i dalekoistočni deo. Tako bi daleki, nenaseljeni i prebogati Sibir jedino mogao biti osvojen. Interesantno je da je sličan koncept predviđen i za Kinu od koje bi trebalo najpre odvojiti Sinkjang, zatim Tibet, a ostali deo podeliti na Unutrašnju Mongoliju i priobalnu Kinu.

Direktna korist ukrajinskog sukoba za SAD je i ponovno uspostavljanje funkcionalnosti NATO saveza, kao i eliminisanje nastalih pukotina u alijansi. Međutim, čini se da sukob Zapada i Istoka sve više zavisi od vremena i izdržljivosti. Osnovno pitanje postaje koliko dugo će još, pre svega evropske, ali i druge države žrtvovati sopstvene, direktne i kratkoročne ekonomske interese zarad dugoročnih geopolitičkih interesa SAD. Na to su ukazale Saudijska Arabija i Ujedinjeni Arapski Emirati koje su odbile da povećaju ponudu nafte na svetskom tržištu kako bi oborili cenu svog izvoznog proizvoda i olakšali poziciju zemalja antiruskog fronta. Saudi

Arabija je čak u pregovorima da naftu od Kine naplaćuje u juanima. Time je dotaknuta najranjivija tačka američke dominacije. Neprikosnovena pozicija američkog dolara u međunarodnim monetarnim i finansijskim odnosima je jedna od najvažnijih poluga moći SAD. Situacija je tim kritičnija ako se zna da je Kina najznačajniji spoljnotrgovinski partner za više od 120 zemalja sveta. Ne treba zaboraviti ni ogromnu investicionu aktivnost Kine širom sveta što jača njen uticaj i na monetarnom planu.

Najavljena naplata ruskih energenata u rubljama, plaćanja u nacionalnim valutama sa Kinom, Indijom, Pakistanom, Iranom stvaraju dodatni vrtlog u međunarodnim odnosima. Zbog toga nije isključena ni mogućnost stvaranja dva paralelna ekonomska sistema i nove arhitekture svetske privrede.

Za sada se potpuno prenebregava dugoročni efekat ukrajinske krize na zapadnu ekonomiju i stanovništvo koje nije naviklo na inflaciju, nestašice i ozbiljne ekonomske probleme. A o njima se realno može govoriti iz više razloga. Dvogodišnja pandemija za sobom vuče preveliko štampanje novca, višedecenijske rekorde u stopama inflacije, probijanje svih limita budžetskih deficita i javnog duga, a već sustiže ozbiljna pretnja rasta cena energenata i hrane. Veliki reset je u toku.

Možda najčudnija odluka Zapada je proterivanje ruskih umetnika i izbacivanje ruskih pisaca i kompozitora iz repertoara. To malo podseća na spaljivanje knjiga jevrejskih autora u nacističkoj Nemačkoj. Naš čuveni helenista Miloš Đurić bi se, praveći paralelu sa starom Grčkom gde je zabrana poseti pozorištu od 6 meseci ili godinu dana bila zakonska sankcija, verovatno zapitao šta su to toliko ljudi sa Zapada zgrešili da budu uskraćeni za lepotu muzike Labudovog jezera ili drama Čehova, Puškina i ostalih ruskih klasika.⁴

Zaključak

Damoklov mač hladnoratovske napetosti se već davno zario ne samo u telo Ukrajine, već i svetske privrede. Jasno je da će se posledice dugo osećati, a da se i ne nazire kraj ni oružanog sukoba ni svetskih ekonomskih problema. Previše je nepoznatih, a premalo jednačina koje bi ovaj sistemski problem bar učinile rešivim.

Sukob u Ukrajini bi se mogao shvatiti i kao recidiv jednog prošlog vremena, zaostali i zapušteni problem koji nije na pravi način rešen. Razni dualizmi su se od

---

⁴ Paralela sa poznatom anegdotom čuvenog heleniste Miloša Đurića kada je bio pozvan da zbog visokih troškova podrži zatvaranje nekih pozorišta.

kraja hladnog rata samo zaoštravali: „globalisti – suverenisti, liberalisti – protekcionisti, privatna – državna svojina, talasokratija – telurokratija, kapitalizam – socijalizam, individualizam – kolektivizam itd” (Todorović i Marković 2020). Rešenje za bar neki od problema bi se daleko brže našlo da se u proces ne uključuju mirotvorci koji u pregovore unose i svoje interese i stare ambicije. Zato će do obustave rata na istoku Evrope doći tek kada se o tome dogovore Rusija i SAD, sa ili bez učešća Ukrajine.

Novo vreme, međutim, donosi nove ekonomske i geopolitičke paradigme oslobođene balasta ideologije. Kina sa drugačijom ulogom države i konceptom razvoja koji je doveo do ekonomske eksplozije, praćena demografskom superiornošću, tiho, ali konstantno širi svoj uticaj. Zato glavni partner za globalnu dominaciju SAD u svetu više nije Rusija, već Kina što ukrajinsku krizu čini promašenom metom ili možda prologom novog sukoba Titana.

Zbog toga je svet veoma blizu Tukididove zamke. Ovaj starogrčki istoričar, pisac knjige „Istorija peloponeskog rata“ je tvrdio da je ratoborna Sparta morala da vojno napadne Atinu jer se ova prebrzo razvijala. Za Kinu bi se moglo reći da se bezobrazno brzo razvija, da jedina ostvaruje pozitivne stope rasta i u vreme pandemije kada ceo svet beleži negativne stope rasta, da dostiže i prestiže sve poznate rekorde. Prosečna stopa rasta BDP Kine u periodu 1985-2020 je skoro 9%. Ne treba zanemariti činjenicu da Kina do 2030. godine planira izgradnju i šest novih nosača aviona i da je već uspešno testirala hipersonične balističke rakete.

Na razvođu epoha u kojem živimo raste kapacitet destrukcije sile koja gubi dominaciju što može izazvati male, ali i velike požare širom sveta. Velika je nepoznanica koliko civilizacija ima snage i razuma da obuzda destruktivne procese, počev od ukrajinske krize. A cenu nastale štete zbog iluzije da i dalje živimo u unipolarnom svetu ili ambicija moćnih da budu još moćniji ćemo plaćati svi.

Bibliografija

- Andrić, Ivo. 2013. *Pismo iz 1920. godine*. Beograd: Beoknjiga. ISBN: 9788676944217
- Babić, Blagoje. 2014. „Ćesarski virus u Kijevu, nova slovenska izdaja“. *Nova Srpska politička misao*. Savremeni svet. 25. maj 2014. <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/cesarski-virus-u-kijevu-%E2%80%93-nova-sveslovenska-veleizdaja.html?alphabet=>
- Brzezinski, Zbigniew. 1998. *The Grand Chessboard – American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. New York: Basic Books. ISBN 10: 0465027261, ISBN 13: 9780465027262

- CGTN. 2022. „John Mearsheimer responds to criticism of his Ukraine theory“. Uploaded on April 17, 2022. YouTube video, 5:13 min. <https://www.youtube.com/watch?v=74iAMskV68Y>
- Constitution of Ukraine. 2019. , No. 2222-IV/2004, No. 2952-VI/2011, No. 586-VII/2013, No. 742-VII/2014, No. 1401-VIII/2016, No. 2680-VIII/2019. Pristupljeno: 20. maj 2022. Dostupno na: <https://www.refworld.org/pdfid/44a280124.pdf>
- CRUX. 2022. „John Mearsheimer On Who Gains The Most From The Ukraine-Russia War & What Could End Putin’s Assault“. Uploaded on April 14, 2022. YouTube video, 23:16 min. <https://www.youtube.com/watch?v=XgiZXgYzI84>
- Cu, Sun. 2020. *Umeće ratovanja*. Beograd: Babun. ISBN 9788683737444
- Jović-Lazić, Ana. 2014. „Saradnja Ruske Federacije i NATO u oblasti evropske bezbednosti“. *Međunarodni problemi* LXVI (3-4): 283-304. DOI: 10.2298/MEDJP1404283J
- King’s Politics. 2022. „Professor John Mearsheimer: The Crisis in Ukraine“. Uploaded on February 21, 2022. YouTube video, 1:21:47 min. https://www.youtube.com/watch?v=Nbj1AR_aAcE
- Mackinder, Halford. 1904. „The Geographical Pivot of History“. *The Geographical Journal* 23(4): 421-437.
- [NATO] North Atlantic Treaty Organization. 1949. The North Atlantic Treaty. Washington D.C. – 4 april 1949. Pristupljeno: 20. maj 2022. https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm
- OECD World. 2022a. Fertilizers. Pristupljeno: 27. maj 2022. <https://oec.world/en/profile/hs/fertilizers>
- OECD World. 2022b. Which countries export Sunflowerseed or Sunflower oil?. Pristupljeno 27. maj 2022. https://oec.world/en/visualize/tree_map/hs92/export/show/all/3151211/2020/
- Pejić, Igor. 2019. „Ruske vojne hibridne operacije u Ukrajini: prilagođavanje strategije i taktike savremenoj strukturi rata“. *Međunarodni problemi* LXXI (4): 423-446. DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP1904423P>
- Petrović, Miloš. 2022. „European Union and Ukraine: The strategic partnership leading to (some) where?“. *Međunarodni problem* LXXIV(1): 75-101. DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP2201075P>
- Spykman, Nicholas . 1944. *The Geography of the Peace*. New York: Harcourt, Brace and Co.

- The University of Chicago. 2015. „Why is Ukraine the West’s Fault? Featuring John Mearseimer“. Uploaded on September 25, 2015. YouTube video, 1:14:15 min. <https://www.youtube.com/watch?v=JrMiSQAGOS4>
- Todorović, Miloš, i Marković, Ivan. 2020. *Međunarodni ekonomski i geopolitički odnosi u 21. veku*. Niš: Ekonomski fakultet Univerziteta u Nišu. ISBN: 978-86-6139-208-5
- Todorović, Miloš. 2019. *Ekonomija i umetnost*. Niš: Ekonomski fakultet Univerziteta u Nišu. ISBN: 978-86-6139-189-7
- World Bank. 2022. World Development Indicators database. Pristupljeno: 5. maj 2022. <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

Miloš TODORVIĆ, Milan KALINOVIĆ

THE SWORD OF DAMOCLES IN GLOBAL STABILITY

Abstract: The subject of this paper is the causes and consequences of the Ukrainian crisis. The armed conflict between the two Slavic peoples is a tragic epilogue of decades of processes in the relations between Russia and the United States. NATO's expansion to the east, despite the promises made, has permanently exacerbated the conflict between the two leading military powers. The aim of this research is to discover the essence and cause of the conflict that led to armed actions as well as the theoretical foundation of current geopolitical processes. The concepts of Western geopoliticians, contained in the works of Mackinder and Spikeman, offer an explanation of the ambitions and strategic goals of Anglo-Saxon geopolitics that have not changed since the 19th century. The basic hypothesis is that the long-term economic goals of the dominant geopolitical forces lie behind the Ukrainian crisis. The evolution of Ukraine's geopolitical position, which has been torn between East and West since independence, has been followed chronologically. The permanent deterioration of relations with Russia will eventually lead to an armed conflict. The consequences will be felt most by Ukraine but also by Russia, on which unprecedented sanctions have been imposed. However, there will also be consequences for the European Union, which is deprived of Russian energy and raw materials, world stability, and the overall world economy, which is significantly lowering growth rates. The solution to the deepest political, economic, and military crisis since the Second World War will be reached when the United States and Russia agree on it, with or without the participation of Ukraine.

Keywords: Ukrainian crisis, geopolitics, NATO, Russia, causes, consequences, recession of the world economy.